फलत्वात् । जतुकालतयां राजनि० तस्यास्तत्तुल्यफलत्वात्तथात्वम् । [(आल्कुशी) शूकशिम्ब्याम् भरतः

कपिकच्छूरा स्त्री कपिभ्यः कच्छूं राति ददाति रा—क ।

कपिकन्दुक न० अपि+कदि—उक अतोलोपः कस्य शिरसः पिकन्दुकम् । शिरोस्थि शब्दच० ।

कपिका स्त्री कपिर्वराह इव कायति प्रकाशते कृष्णत्वात् कै—क । नीलसिन्धुवारवृक्षे राजनि० ।

कपिकेतन पु० कपिर्हनूमान् केतने यस्य । अर्ज्जुने कपिध्वजे "स्वान्तपूर्वमिदं वाक्यमब्रवीत् कपिकेतनः" भा० आश्व० ८२। यथा च तस्य कपिकेतनता तथावर्णितं भा० व० १५१ अ०। "एवमुक्तस्तु हनुमान् भीमसेनमभाषत । भ्रातृत्वात् सौहृदाच्चैव करिष्यामि प्रियं तव । चमूं विगाह्य शत्रूणां परिशक्तिमदाकुलाम् । यदा सिंहरवं वीर ! करिष्यसि महाबल ! । तदाहं वृंहयिष्यामि स्वरवेण रवं तव । विजयस्य ध्वजस्थश्च नादान् मोक्ष्यामि दारुणान् । शत्रूणां ये प्राणहराः सुखं येन हनिष्यथ" । कपिध्वजादयोऽप्यत्र ।

कपिकोलि पु० कपीनां प्रियः कोलिः । (शेओआकुल) कोलिभेदे रत्नमा० ।

कपिचूड़ा स्त्री कपीनां चूड़ेव । आम्रातकवृक्षे राजनि० । तन्मुकुलस्य कपिचूडातुल्यतया तथात्वम् । [त्रिका०

कपिचूत पु० कपीनां चूत इव प्रियत्वात् । आम्रातकवृक्षे

कपिज पु० कपितोजायते जन—ड । कपितैले तुरुष्के (शिलारस) राजनि० ।

कपिजङ्घिका स्त्री कपेर्जङ्घेव जङ्घा यस्याः संज्ञायां कन् । तैलपिपीलिकायां (तेलोपोका) राजनि० तस्याः कपितुल्यदीर्घजङ्घत्वात्तथात्वम् ।

कपिञ्जल पुंस्त्री "कपिरिव जवते ईषत् पिङ्गलो वा कमनीयं शब्दं पिञ्जयतीति वा" निरुक्तोक्ता व्युत्पत्तिः पृषो० । १पक्षिभेदे चातके राजवल्ल० जलयाचनाय तस्य रम्यशब्दकरणात् तथात्वम् । २तित्तिरौ त्रिका० । तित्तिरिरिह श्वेत एव ग्राह्यः । "वर्त्तिकालाववर्त्तीर कपिञ्जलकतित्तिराः । कलिङ्गाः कुक्कुटाद्याश्च विष्किराः समुदाहृताः । विकीर्य्य भक्षयन्त्येते यस्मात्तस्माद्धि विष्किराः । कपिञ्जल इति प्राज्ञैः कथितो गौरतित्तिरिः" भावप्र० उक्तेः अतएव "वसन्ताय कपिञ्जलानालभेत ग्रीष्माय कलविङ्कान् वर्षाभ्यस्तित्तिरीन्" यजु० ४,२० । कपिञ्जलतित्तिरीणां भेदेन निर्देशः "कपिञ्जलः कपोत उलूकः शशस्ते निर्ऋत्यै" यजु० २४,३८ तस्य चारण्यत्वात् तत्तद्देवतोद्देशेन उत्सर्ग एवात्रालभनम् । "कपिञ्जलादीनुत्सृजति पर्य्यग्निकृतान्" कात्या० ४०,६,९ उक्तेः । कपिञ्जलमांसगुणाश्च भावप्र० उक्ताः कपिञ्जलादीन् विष्किरानुक्त्वा "विष्किराः मधुरा शीताः कषायाः कटुपाकिनः । बल्यावृष्यास्त्रिदोषघ्ना पथ्यास्ते लघवः स्मृताः" । कपिञ्जलशब्दस्यावर्णान्तत्वेन द्व्यच्त्र्यज्भिन्नत्वेन च अर्म्मशब्देन समासे न आद्युदात्तत्वम् । "अर्म्मे चावर्णं द्व्यच् त्र्यच्" पा० सूत्रात्

कपिञ्जलन्याय पु० बहुत्वस्य त्रित्वपर्य्यवसायिताख्यापके न्यायभेदे स च न्यायो यथा "सवन्ताय कपिञ्जलानालभेतेति" श्रुत्या कपिञ्जलगतं बहुत्वं बोधितं तच्च विवक्षितं विधेयसंख्यात्वात् कपिञ्जलस्यान्यतोऽप्राप्तत्वात् विधेयत्वं बहुत्वं च त्रित्वमारभ्य परार्द्धपर्य्यन्तपर्य्यवसन्नमित्यनव्यवसायेनाप्रवृत्त्या वेदाप्रामाण्यापत्तिरिति प्राप्तेराह "प्रथमोपस्थितेस्तन्त्रत्वात्" जै० सू० । त्रित्वोत्पत्त्यनन्तरं त्रित्वसहितैकत्वबुद्ध्या चतुष्टं जन्यते तत्र त्रित्वस्य प्रथमोपस्थितत्वात् वेदबोध्यबहुत्वस्य तत्रैव पर्य्यवसान्नानध्यवसायः संख्यायाम् एकत्वस्येव बहुत्वसंख्यायायां त्रित्वस्यैव प्रथमोपस्थितत्वात्तत्रैव वेदतात्पर्य्यात् । अपेक्षाबुद्धिसहकृतैकत्वत्रयेण त्रित्वम् एवं तथाविधैकत्व चतुष्केण चतुष्टं जन्यते इति मते तु कारणीभूतापेक्षाबुद्धिलाघवेन प्रथमोपस्थितत्रित्वस्यैव वेदबोध्यता नातोऽप्रवृत्तिः अतएव वैया० भू० संख्यायाम् एकत्वसंख्याया एव ग्रहणे कपिञ्जलालम्भवाक्ये त्रित्वग्रहणं दृष्टान्तीकृतं यथा "अभेदैकत्वसंख्याया वृत्तौ भानमिति स्थितिः । कपिञ्जलालम्भवाक्ये त्रित्वं न्यायाद्यथोच्यते" । "बहुत्वगणनायां त्रित्वस्यैव प्रथमोपस्थितत्वात् तद्रूपेणैव भानवदेकत्वस्य सर्वतः प्रथमोपस्थितत्वमस्तीति भावः" ।

कपितैल न० कपिभिः शिलायादारणेन निष्पादितं तैलम् । सिह्लके तुरुष्के गन्धद्रव्यभेदे (शिलारस) । "सिह्लकस्तु तुरुष्कः स्याद्यतोयवनदेशगः । कपितैलञ्च संख्यातं तथा च कपिनामकः" भावप्र० । तेन तुरुष्करूपयवनदेशोद्भवशिलादलनेन कपिभिरुद्भावनात्तस्य तथात्वम् ।

कपित्थ पु० कपिस्तिष्ठत्यत्र तत्फलप्रियत्वात् स्था—क पृषो० । (कएतवेल) वृक्षभेदे "त्रिरात्रान्ते त्रिरात्रान्ते कपित्थबदराशनः" भाग० ४,८,६७ । अस्य गुणपर्य्यायादि भावप्र० उक्तं यथा । "कपित्थस्तु दधित्थः स्यात्तथा पुष्पफलः स्मृतः । कपिप्रियोदधिफलस्तथा दन्तशठोऽपि च । कपित्थमामं